

Повернення до небезпечних прифронтових територій: аналіз факторів, що сприяють поверненню, та досвід людей, які повернулися, у Сумській області

Серпень 2026 року | Україна

Вступ

Нинішня ситуація з поверненням до України та пересуванням її територією, а особливо з поверненням у небезпечні регіони, становить складну гуманітарну проблему. Незважаючи на продовження бойових дій та значні безпекові ризики, станом на травень 2026 року, за оцінками, 4,2 мільйона осіб повернулися до регіонів походження або постійного проживання в Україні, що становить 14% населення, яке проживає на підконтрольних уряду територіях.¹ Значна частина цих переміщень пов'язана з поверненням до населених пунктів на лінії фронту та прикордонних зон, де активні бойові дії і надалі порушують роботу основних служб та становлять фізичну загрозу безпеці. Розуміння динаміки, що зумовлює небезпечні повернення, є надзвичайно важливим, оскільки вони часто є наслідком складної взаємодії різних чинників, зокрема економічних проблем, доступності житла, соціально-емоційних зв'язків та відновлення засобів до існування.

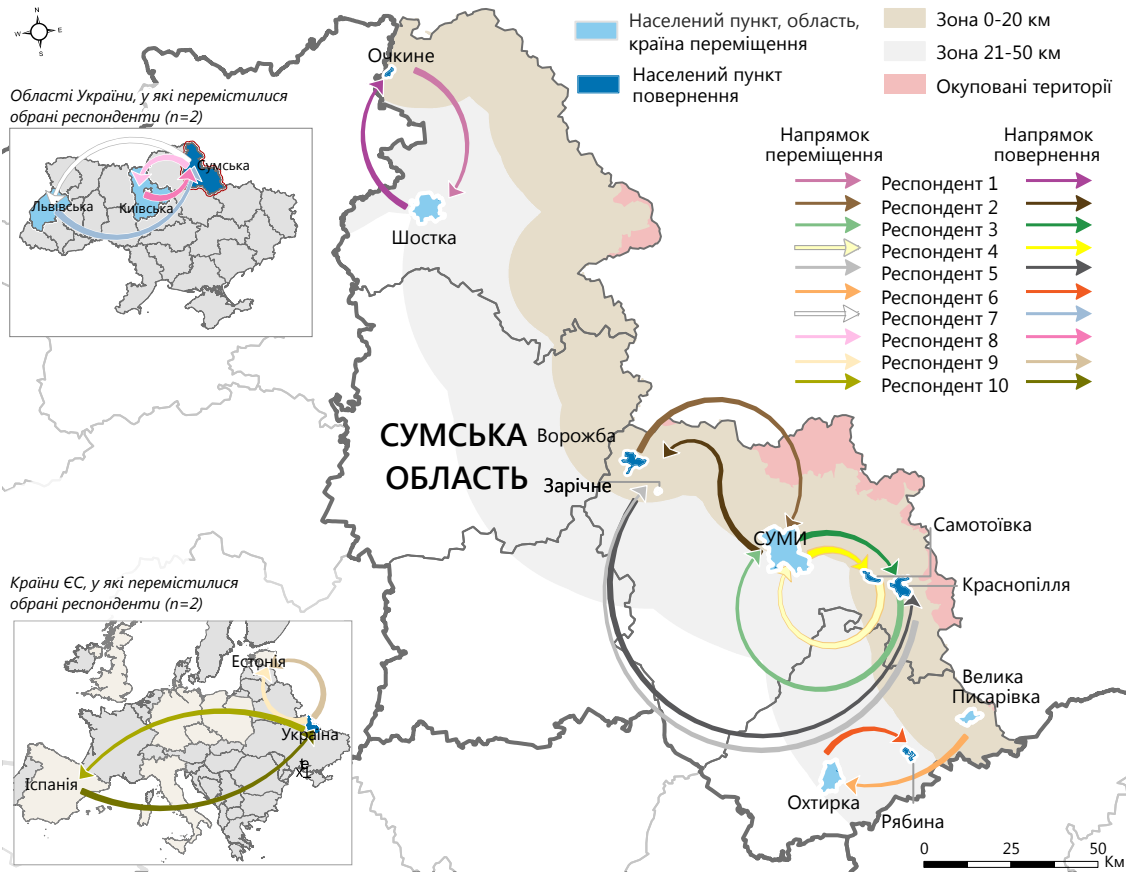
У період з червня по липень 2026 року Ініціатива REACH провела якісне дослідження, щоб надати особам, які приймають стратегічні та оперативні рішення, глибоке розуміння причин, через які люди повертаються до зон підвищеного ризику в Сумській області, а також викликів, з якими вони стикаються після повернення. Аналізуючи конкретні фактори, що спонукають залишити місця переміщення та стимулюють повернення, цей звіт має на меті надати інформацію для розробки гуманітарних програм, визначення цільових груп та стратегій реагування для партнерів та організацій, які беруть участь у заходах з евакуації, наданні допомоги на прифронтових територіях та реалізації програм захисту.

Дослідження має на меті відповісти на три основні дослідницькі питання: *Які основні фактори спонукають ВПО повертатися до небезпечних районів у Сумській області? Як люди, що повернулися, долають безпекові, економічні та інфраструктурні виклики, що існують у їхніх рідних громадах після повернення? І які найбільш нагальні незадоволені потреби та пріоритети щодо підтримки цієї групи населення?*

Ключові висновки

- **Фінансові труднощі під час переміщення, зумовлені насамперед витратами на оренду житла, стали найважливішим фактором, що спонукав до повернення.** Переважна більшість респондентів (26 із 29) зазначила, що вартість життя в місцях переміщення була для них невідомою. Натомість наявність власного житла в Сумській області виступала суттєвою економічною базою та фактором, що сприяв поверненню, оскільки усувала найбільшу статтю витрат, пов'язаних із переміщенням.
- **Доступ до звичних медичних та освітніх послуг став важливим фактором, що спонукав сім'ї повернутися до своїх громад.** Респонденти часто називали вирішальними факторами повернення — довіру до сімейних лікарів та бажання, щоб діти відвідували школу очно, — часто протиставляючи це мовним бар'єрам та заплутаним адміністративним процедурам, з якими вони стикалися в місцях переміщення.
- **Безпекова ситуація після повернення не покращилася, проте економічні та особисті чинники переважували ці ризики.** Хоча майже всі респонденти (26 із 29) повідомляли про постійні загрози від артилерійських обстрілів або FPV-дронів (First Person View), економічні та особисті переваги повернення переважали наявні безпекові ризики. Часто рішення про повернення було зумовлене очікуванням кращої якості життя вдома, незважаючи на постійні безпекові ризики.
- **Найбільшими проблемами після повернення були підготовка до зими, перебої з комунальними послугами та хронічний психологічний стрес.** Респонденти повідомляли, що нестабільність електропостачання (23 з 29) та відсутність централізованого газопостачання для опалення (10 з 29) спричиняють серйозні повсякденні труднощі. Крім того, усі респонденти повідомляли про хронічний стрес, тривогу або соціальну ізоляцію, що вказує на критичну прогалину у психосоціальній підтримці.
- **Люди, які повернулися, висловили небажання брати участь у майбутніх евакуаціях, що створює оперативні виклики для гуманітарних організацій.** Значна частина респондентів (9 з 29) відзначила твердий намір залишитися у своїх громадах. Така втома від вимушеного переміщення свідчить про те, в ході майбутніх евакуаційних заходів можуть виникнути значні труднощі.

Карта 1: Переміщення та повернення окремих респондентів (10/29)

Опис контексту: люди, які повернулися в Україні та Сумській області

З моменту початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року динаміка переміщення населення в Україні характеризувалася значною складністю та мінливістю, причому масштабне переміщення супроводжувалося значними потоками повернення. Протягом 2026 року тенденції переміщення залишалися стабільними: у липні 2026 року по всій Україні було зареєстровано 3,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб². Аналогічно, потоки повернення стабілізувалися: більшість масштабних переселень завершилася до 2024 року. Останні повернення тривали в менших масштабах і здебільшого характеризувалися переміщеннями в межах областей та сезонними або циклічними поверненнями, які переважно зосереджувалися навколо міст³.

Особливо серйозну загрозу в загальному контексті процесу повернення становить явище повернення до небезпечних зон — територій, розташованих у безпосередній близькості до лінії фронту або зон активних бойових дій. За результатами оцінки мультисекторальних потреб (MSNA), проведеної Ініціативою REACH у 2024 році, 34% усіх опитаних проживали в зоні у радіусі 30 кілометрів від лінії фронту та/або кордону з Російською Федерацією⁴. За оцінками 23-го раунду Опитування загального населення, проведеного MOM, сьогодні на територіях поблизу лінії фронту, де тривають активні бойові дії, проживає приблизно 1,55 мільйона людей, які повернулися. Люди, які повернулися і проживають у небезпечних зонах, здебільшого знаходяться у Харківській, Херсонській, Чернігівській та Сумській областях.

Сумська область є одним із регіонів з найбільшими безпековими ризиками та масштабами повернення. Люди, які повернулися, становлять приблизно 15% нинішнього населення Сумської області⁵. Ще 11% населення області становлять люди, переміщені в межах області, **що становить 83% від загальної кількості ВПО, яких прийняли в регіоні**. Ця область демонструє найвищий рівень нещодавнього повернення серед усіх областей: станом на квітень 2026 року 15% людей, які повернулися, повернулися протягом останніх трьох місяців. Крім того, з-поміж ВПО, які походять із прифронтових районів, у Сумській області зафіксовано другий за величиною серед прифронтових областей показник повернення — 33%⁶. Ці дані в сукупності дозволяють розглядати Сумську область як ключовий приклад для розуміння динаміки та ризиків, пов'язаних із поверненням у умовах активного конфлікту.

У науковій літературі виділено низку чинників, які спонукають людей повертатися до небезпечних районів. Покращення безпекової ситуації може стати основною причиною прийняття рішення про повернення⁷. Крім того, згідно з даними REACH, 40% людей, які повернулися, назвали возз'єднання сім'ї основною мотивацією, що свідчить про важливість соціальних та сімейних зв'язків у прийнятті рішень про повернення навіть за відсутності належних безпекових умов⁸. Проблеми з житлом та економічні труднощі, з якими стикаються люди під час переміщення, також є важливими факторами, оскільки багато переміщених осіб опиняються в нестабільних умовах проживання, мають обмежені можливості

забезпечення засобів до існування та перебувають у скрутному фінансовому становищі⁹.

На цьому тлі гуманітарні заходи, викладені в «Плані гуманітарних потреб та реагування» (ПГПР) на 2026 рік, чітко визначають повернення до небезпечних регіонів як важливе питання у секторі захисту у рамках більш широкої системи гуманітарного реагування в Україні¹⁰. У документі таке повернення розглядається з двох різних, але пов'язаних між собою точок зору: по-перше, як безпосередній безпековий ризик сам по собі, з огляду на те, що люди, які повертаються, наражаються на постійні фізичні загрози, зокрема обстріли, мінування території та руйнування критичної інфраструктури; по-друге, як негативна стратегія подолання життєвих труднощів, що може бути наслідком накопичення тиску та труднощів, пережитих під час переміщення, внаслідок чого люди повертаються не через справжнє бажання чи поліпшення умов, а через неможливість далі перебувати в ситуації переміщення.

Джерела інформації, використані для прийняття рішення про повернення

Респонденти часто зазначали, що, приймаючи рішення про повернення, поклалися на неформальні інформаційні канали. Вони зазвичай розповідали про постійний контакт із друзями, родичами чи сусідами, які залишилися вдома протягом усього періоду переміщення і слугували надійним та постійним джерелом інформації про місцеві умови: «У нас тут залишилися друзі та знайомі, з якими ми постійно підтримували зв'язок. Тож ми постійно отримували свіжі новини про те, що тут відбувалося» (респондентка з Сум, яка повернулася з Івано-Франківська).

Окрім особистих контактів, кілька респондентів із громад поблизу лінії фронту зазначили, що поклалися на канали у Telegram та повідомлення місцевої влади як на офіційне доповнення до інформації, що передається з вуст у вуста, особливо для відстеження щоденної безпекової ситуації. Один респондент описав це як звичну практику: «У нас є група в Краснополі, і ми стежили за тим, куди все летить... це звичайна інформація з каналу у Telegram та від нашої місцевої влади». Принаймні для одного респондента такий моніторинг безпосередньо вплинув на саме рішення про повернення: жінка з Краснополля розповіла, що дивилася місцеві канали, щоб переконатися, що інші повертаються безпечно, перш ніж прийняти таке саме рішення.

Економічні та житлові чинники повернення

Економічні та житлові питання виявилися одними з найважливіших чинників, що спонукали до повернення в Сумську область, діючи одночасно як фактори, що сприяють виїзду з місць переміщення та як фактори, що сприяють поверненню. Якщо розглядати це з точки зору моделі «факторів, що сприяють та запобігають переміщенню», фінансовий тиск, що накопичився під час переміщення, з одного боку, та матеріальні економічні активи, що чекають на людей, які повертаються, вдома,

Фото 1: Колега з організації «Єдність і сила» — партнера REACH — проводить інтерв'ю в Сумській області під час перебоїв з електропостачанням, внаслідок посилення обстрілів у червні 2026 року

Ступінь завчасного планування самого повернення значно різнився серед респондентів — від ретельно організованих переїздів до раптових. Кілька респондентів розповіли, що перед від'їздом організовували логістику, а в деяких випадках — і працевлаштування. Одна респондентка з Сум пояснила, що почала шукати роботу, щойно підтвердилися дати переїзду, і до моменту повернення додому вже знайшла роботу. Респондентка з Миропілля описала подібний виважений процес — вона прийняла фінансово вигідну пропозицію ще до переїзду. Інші респонденти описали своє повернення як значно більш спонтанне, здійснене в короткий термін у відповідь на зміну обставин. Одна респондентка з Білопілья охарактеризувала своє повернення як незаплановане: «Повернення було спонтанним. Ми поїхали до Львова автобусом, а зі Львова нас забрав мій чоловік».

Інша респондентка з Краснополля описала повернення, здійснене спільно з друзями та сусідами під час короткого затишшя у бойових діях.

з іншого — разом допомагають пояснити, чому багато осіб та домогосподарств зрештою вирішили повернутися, попри існуючі безпекові проблеми.

Постійні витрати на проживання в місцях переміщення стали одним із найчастіше згадуваних факторів, що сприяли поверненню, протягом усього дослідження. Переважна більшість респондентів (26 із 29) повідомила, що витрати на оренду житла в місцях переміщення — як в Україні, так і за кордоном — створювали значне і, з часом, невідоме

фінансове навантаження на домогосподарства. Для більшості респондентів переселення означало переїзд із власного житла в Сумській області, де вони не мали витрат на оренду, до орендованого житла в містах, що спричинило значні додаткові витрати. **Державні виплати для ВПО, якщо їх отримували, лише частково пом'якшували це навантаження.** Кілька респондентів (12 з 29) визнали, що отримували певну фінансову допомогу, проте охарактеризували її як недостатню для покриття повної вартості оренди житла, особливо у великих містах. У міру накопичення цих витрат багато хто описував поступове вичерпання особистих заощаджень (9 з 29) як головний механізм, через який фінансові труднощі посилювалися, причому орендна плата становила найбільшу частку щомісячних витрат.

«Це суто фінансова проблема, адже стало важко оплачувати оренду та комунальні послуги. [...] Моя зарплата менша за вартість життя. Моя оренда перевищувала мою зарплату. [...] Без фінансової допомоги жити важко. Зараз нелегко знайти роботу, а навіть якщо її й знайдеш, то за мінімальну зарплату. На мінімальну зарплату можна прожити лише тоді, коли живеш у батьків. Ніяк не вистачить грошей на оренду житла деінде».

– Респондент із Ворожби,
(внутрішньо переміщений)

Біженці, які переселилися за кордон, стикалися з комплексом проблем, що був структурно схожим, хоча й відрізнявся за контекстом. Хоча деякі з них скористалися програмами тимчасового захисту, що передбачали допомогу з житлом у приймаючих країнах, дехто зазначав, що такі заходи були обмежені в часі і перехід до проживання за ринковими цінами виявився фінансово невідомим. Таким чином, поєднання високих витрат на оренду та обмежених доходів стало спільним фактором вимушеного переселення як для внутрішньо переміщених осіб (17 з 29), так і для біженців (9 з 29), навіть попри відмінності в конкретних механізмах.

Можливості працевлаштування та відновлення засобів до існування

Динаміка зайнятості виступала як перешкодою для інтеграції в приймаючі громади, так і стимулом до повернення додому.

Поряд із витратами на житло, нездатність забезпечити стабільну та адекватну зайнятість під час переміщення стала значним чинником, що спонукав залишити місце переміщення. Деякі респонденти (7 із 29) повідомляли про труднощі з пошуком роботи, що відповідала б їхнім навичкам або попередньому досвіду, що призвело до зниження доходів їхніх домогосподарств протягом усього періоду переміщення. Для ВПО, які переселялися в межах України, конкуренція на ринку праці у містах обмежувала можливості працевлаштування, і дехто з них згадував про періоди тривалого безробіття або неповної зайнятості.

Для біженців, які переселилися за кордон, мовні бар'єри стали додатковою і часто суттєвою

Погіршення житлових умов під час переміщення також виявилось важливим чинником повернення. Значна частина респондентів (12 з 29) відзначала погіршення умов проживання порівняно з їхніми рідними домівками, часто згадуючи переповненість, відсутність приватного простору або невизначеність щодо тривалості перебування. Соціальні та психологічні проблеми, пов'язані з необхідністю покладатися на родичів чи друзів у питанні забезпечення житлом, ще більше ускладнювали цю ситуацію, особливо коли переміщення тривало довше, ніж спочатку передбачалося.

На тлі цих факторів, що спонукають залишити місце переміщення, перспектива повернення до власного житла в Сумській області стала вагомим і всеосяжним фактором, що сприяє поверненню, для переважної більшості респондентів (25/29). До початку повномасштабного вторгнення приблизно 95% населення проживало у приватних/власних помешканнях. У країні, де рівень бідності, за оцінками, становить 36,9%¹¹, а чверть домогосподарств має щомісячний дохід на душу населення, нижчий за середню вартість продовольчого кошика,¹² володіння будинком є одним з небагатьох механізмів, що запобігають потраплянню за межу бідності.

Для більшості респондентів повернення додому означало повернення до нерухомості, яка належала їм на правах повної власності, що дозволяло уникнути значних витрат, понесених під час переміщення, та суттєво покращити фінансову стабільність домогосподарств. Володіння нерухомістю було помітною загальною темою, що простежувалася у всіх демографічних групах: літні люди, дорослі працездатного віку і домогосподарства з однією особою, які повернулися, однаково називали володіння нерухомістю основною причиною повернення, що свідчить про те, що фінансові переваги повернення до власного дому були широко поширені з-поміж учасників вибірки.

перешкодою для інтеграції на ринку праці. Респонденти з таких країн, як Італія та Німеччина (2 з 29), прямо вказали на мовний бар'єр як причину того, що їм вдавалося знайти лише неофіційну, низькооплачувану або нестабільну роботу. Цей мовний аспект економічної маргіналізації був практично відсутній у досвіді ВПО, що є суттєвою відмінністю між цими двома групами населення з точки зору чинників, що спонукають залишити місце переміщення.

Жінки, які становили більшість переміщеного населення, стикалися з подвійними перешкодами у працевлаштуванні. Обов'язки з догляду за дітьми або літніми людьми обмежували час, доступний для оплачуваної праці, тоді як відсутність сформованих соціальних контактів у місцях переміщення зменшувала доступ до неформальних каналів працевлаштування.

«Звісно, існував мовний бар'єр, і мені раніше ніколи не доводилося спілкуватися з італійцями. Мова була для мене абсолютно чужою, але знання англійської допомагали в спілкуванні в певних ситуаціях... нас також запрошували працювати на інших роботодавців, але мовний бар'єр все одно ставав на заваді».

– Респондентка із Сум
(переміщена до Італії)

Перспектива повернення на звичні ринки праці та до усталених стратегій забезпечення засобів до існування стала важливим чинником, що стимулював повернення. Значна кількість респондентів (12 із 29) повідомила, що після повернення знайшла роботу або відновила роботу, що мало відчутний позитивний вплив на фінансове становище їхніх домогосподарств. Знання респондентами місцевого ринку праці, а також менша кількість мовних та адміністративних бар'єрів полегшили їм пошук роботи або відновлення на попередніх робочих місцях після повернення додому.

Як доступ до основних послуг вплинув на рішення щодо повернення

Медичне обслуговування

Медичне обслуговування було одним із найчастіше згадуваних факторів, пов'язаних із послугами, що впливали на рішення про повернення. Багато респондентів зазначили, що віддають перевагу медичним послугам у Сумській області завдяки налагодженим зв'язкам із сімейними лікарями та впевненості в якості наданої допомоги. Деякі з них зазначали, що мають можливість швидко отримати медичну консультацію — як особисто, так і дистанційно. Респонденти часто порівнювали цю звичну ситуацію з досвідом, отриманим під час переміщення, особливо за кордоном, де вони стикалися з мовними бар'єрами, труднощами в орієнтуванні у незнайомих системах охорони здоров'я, тривалим часом очікування або незадоволенням наданою медичною допомогою. Хоча респонденти й визнавали, що медична допомога загалом була доступною в місцях їхнього переміщення, вони часто наголошували на відсутності довіри до медичних працівників та невпевненості щодо того, чи отримають вони своєчасне лікування в разі потреби.

Питання медичного обслуговування також опосередковано впливали на рішення про повернення через обов'язки респондентів по догляду за літніми або хворими родичами, які залишилися в Сумській області. Деякі респонденти розповіли, що повернулися або розглядали можливість повернення, щоб надати необхідну допомогу літнім родичам, які мають проблеми зі здоров'ям. У цих випадках доступ до медичного обслуговування був тісно пов'язаний із сімейними обов'язками по догляду, оскільки респонденти відчували відповідальність за супровід родичів на медичні прийоми та допомогу в повсякденних справах. Одна респондентка з Білопілля повернулася з-за кордону, щоб доглядати за своєю літньою матір'ю, яка мешкає в Україні: «Мойй мамі потрібна була операція, і я була змушена покинути Польщу та повернутися».

Особливе значення в контексті Сумської області мала роль натурального сільського господарства та домашніх городів як стратегії забезпечення засобів до існування після повернення. Протягом усього дослідження згадки про городи, ферми та сільськогосподарські ділянки були серед найпоширеніших економічних тем, які згадувала переважна більшість респондентів (22 з 29). Для багатьох сільських жителів, що повернулися, присадибна ділянка була реальним економічним активом, що допомагав суттєво зменшити витрати на харчування та доповнити дохід домогосподарства. Багато респондентів описували неможливість доглядати за своїми ділянками під час переміщення як економічні втрати, а перспективу відновлення сільськогосподарської діяльності — як безпосередній стимул до повернення. Вирощування овочів, утримання сільськогосподарських тварин та заготівля продуктів на зимові місяці могли суттєво компенсувати витрати на життя в умовах, коли дохід був обмеженим або надходив із нестабільних джерел.

Деякі респонденти відзначили навантаження на сімейних лікарів через збільшення кількості пацієнтів, зокрема через приплив людей, які повернулися, та ВПО, що прагнуть зареєструватися в місцевих поліклініках. Одна респондентка з Сум пояснила, що, хоча у неї є свій сімейний лікар, на практиці велике навантаження ускладнювало своєчасний доступ до медичної допомоги: «Лікарі загальної практики перевантажені — у кожного з них по 2000 пацієнтів, і вони просто не можуть прийняти більше», додавши, що пацієнтам часто доводилося «стояти в черзі або шукати вільний час у розкладі лікаря», щоб потрапити на прийом. Інша респондентка висловила подібне занепокоєння, зазначивши, що, хоча система охорони здоров'я міста добре налагоджена, вона стикається з новим навантаженням через переміщення населення, і що «можливо, доцільно було б взяти певних заходів» для подолання цього додаткового навантаження.

Окрім питань пропускної спроможності системи, на доступ до медичної допомоги після повернення також впливала фізична вразливість медичної інфраструктури до постійних обстрілів. Кілька респондентів у місті Суми розповіли, що продовжують покладатися на лікарні, розташовані в районах, що піддаються обстрілам: «Ми знаємо, що наші лікарні розташовані в районах, які постійно обстрілюють, але лікарі все одно працюють».

Охорона здоров'я матері і дитини

Деякі (2/29) респонденти згадували вагітність та пологи саме у контексті рішень про переміщення та повернення. Респонденти, які самі були вагітними або мали вагітну партнерку, зазначали, що під час прийняття рішень щодо переселення та повернення вони надавали пріоритет доступу до перевірених медичних закладів, послуг з охорони материнства та спеціалізованої допомоги для немовлят.

В одному випадку респондент-чоловік повернувся до Сум із Черкаської області саме для того, щоб дитина подружжя народилася в пологовому будинку, який вони знали і якому довіряли. Хоча послуги з охорони материнства були доступні в місці переміщення, респондент виявив низьку довіру до якості закладу, кваліфікації його персоналу та наданих медичних послуг.

«Ми не були задоволені рівнем цього закладу, кваліфікацією лікарів та загальним ставленням до нас. Було прийнято чітке рішення: народжувати будемо або в Києві, або в Сумах. Повернувшись додому в середині квітня, ми зрозуміли, що це будуть Суми. Рішення народжувати в Сумах було прийнято без жодних сумнівів».

– Респондент із Сум
(був переміщений до Черкас)

Інша респондентка з Яструбиного розповіла, що її евакуювали, коли вона була вагітною, після чого вона народила передчасно і залишилася самотньою переміщеною матір'ю з трьома дітьми без стабільного доходу. Після пологів питання щодо постійних потреб її новонародженої дитини в медичній допомозі, зокрема лікування рідкісного неврологічного захворювання, стало важливим чинником, що вплинув на її рішення щодо переселення та довгострокові плани щодо місця проживання. В результаті респондентка вирішила народити в Сумах, а згодом повернулася сюди після тимчасового переміщення за кордон.

Державна допомога, адміністративні та соціальні послуги

Більшість респондентів (27 із 29) зазначили, що прийняли рішення про реєстрацію як ВПО або біженця під час переміщення. Багато хто описував процес реєстрації як простий: одна респондентка з Могриці згадала, що органи влади «оформили всі наші документи [ВПО] буквально за півгодини, і жодних проблем не було».

Реєстрація не завжди давала змогу отримати фінансову допомогу. Респондентка з Ворожби пояснила, що, незважаючи на подання заяви на отримання статусу ВПО, вона не мала права на допомогу для ВПО, оскільки була працевлаштована й заробляла більше за мінімальну заробітну плату. Для інших респондентів затримки та адміністративні перешкоди ще більше ускладнювали існуючі труднощі під час переміщення.

«У мене виникли проблеми з виплатами, коли довелося чекати. Через шість місяців я знову подав заявку на отримання статусу ВПО. Спочатку мені відмовили, потім все-таки надали статус ВПО, але жоден із орендодавців квартири, в якій ми жили, не хотів чекати, поки надійдуть виплати... Усі відмовилися: «Будь ласка, виселіться». Куди ж іти? Ну, туди, де ти народився, де прожив усе своє життя».

– Респондент із Яструбиного
(був переміщений до Чехії)

Окрім охорони здоров'я матері, деякі респонденти назвали медичні потреби дітей факторами, що вплинули на їхнє рішення про повернення. Жінка, яка перемістилася з Сум до Полтави, вирішила повернутися, щоб бути поруч із медичними фахівцями, які лікують її дитину дошкільного віку: *«У дитини тут є лікарі, які лікують її алергію. Тобто нам потрібно залишитися тут, щоб мати можливість лікувати нашу дитину і, насамперед, мати кошти для забезпечення всіх її потреб».*

Схожим чином, респондентка, яка переїхала до Івано-Франківська з Сум, повідомила, що розвиток мовлення її дитини вимагав своєчасного втручання. Вона вважала, що спеціалізовані послуги, доступні в Сумах, легше отримати, ніж у місці переміщення: *«Що стосується дитячого садка — у нас тут є група логопедів; там це складніше. Нам було б важко організувати саме групу логопедів, оскільки це зазвичай невеликі групи зі своїми особливими вимогами».*

Отримані дані свідчать, що потреби у сфері охорони здоров'я матері та дитини можуть підвищити важливість доступу до медичної допомоги під час прийняття рішень щодо повернення. Під час вагітності та за наявності малих дітей респонденти, як видається, надавали більшого значення безперервності медичного обслуговування та перевіреним медичним працівникам, навіть коли інші фактори, такі як безпекові умови, залишалися невизначеними або несприятливими.

Лише декілька респондентів (8 із 29) вирішили не реєструватися для отримання допомоги. Серед причин вони назвали очікувані витрати часу та зусиль, відносно невеликий розмір виплат, а також переконання, що інші домогосподарства мають більшу потребу в допомозі. Респондент із Самоївки пояснив, що він та його родина не подавали заявку на отримання виплат для ВПО, оскільки *«скрізь доводиться стояти в чергах, і це все забирає дуже багато часу»*, а запропоновані виплати не вартували таких зусиль.

Двоє респондентів, обидва з Очкино, які періодично поверталися додому, повідомили, що зберегли статус ВПО, не знявшись офіційно з обліку після повернення до постійного місця проживання. Обидва домогосподарства поклалися на виплати для ВПО, щоб доповнити невеликі пенсії та покрити постійні витрати на проїзд між місцем переміщення та постійним місцем проживання.

На противагу цим перешкодам, кілька респондентів назвали відносно легкість доступу до українських адміністративних послуг після повернення, зокрема через державну цифрову платформу «Дія», позитивним і стабілізуючим елементом досвіду повернення. Одна респондентка з Сум описала процес отримання документів, що посвідчують особу, для своїх дітей повністю в режимі онлайн через «Дію» без суттєвих перешкод. Інша респондентка також розповіла, що їй не довелося особисто відвідувати Центр надання

адміністративних послуг (ЦНАП), оскільки її документи були доступними в Інтернеті.

Доступність адміністративної інфраструктури України, як видається, стала особливо сильним чинником повернення для осіб, які мали досвід перебування в статусі біженців. Репатріанти з-за кордону описували подібні процеси в країнах переміщення як заплутані або недружні через мовні бар'єри, незнайомі процедури та, у деяких випадках, враження, що з часом державні установи стали менш прихильними до українців. Респондент з Білопілья, яка переїхала до Польщі, пояснила: *«Спочатку ми відчували підтримку з боку Польщі. А потім, у якийсь момент, усі стали менш привітними. У всіх установах я це відчував — ставлення до нас вже не було таким, як раніше».*

Хоча безперервність надання адміністративних послуг загалом оцінювали позитивно, доступ до державних послуг після повернення значно різнився залежно від місцевості. Респонденти з міста Суми, описували переважно функціонуючі основні послуги. Один респондент перелічив: *«Водопостачання, газопостачання, електропостачання та каналізація — все працює»*, тоді як інший зазначив, що магазини, банки та аптеки залишалися доступними. Культурне та громадське життя також називали ознакою нормального життя.

Натомість респонденти у сільських та більш вразливих населених пунктах описували кардинально іншу картину. Респонденти з Краснопілля, Білопілья, Ворожби та Очкино повідомляли про закриття закладів, обмежену доступність послуг, пошкоджену інфраструктуру та перебої у роботі транспорту й зв'язку. У Краснопіллі один

Освіта

Освіта була важливим чинником, що впливав на рішення про повернення деяких домогосподарств з дітьми. Рішення респондентів відображали не лише наявність можливості навчання під час переміщення та після повернення, а й занепокоєння щодо безперервності освіти, соціалізації дітей, доступу до спеціалізованих послуг, а також фінансові та практичні наслідки різних форм організації навчання.

Респонденти, які були переміщені за кордон, загалом зазначали, що, наскільки це було можливо, підтримували зв'язок своїх дітей з українською системою освіти, навіть перебуваючи формально в іноземній системі освіти. Одна респондентка, яка переїхала до Чехії, пояснила, що її сини *«продовжували навчання онлайн у своїй рідній школі в Сумах»* протягом усього часу перебування за кордоном і не відвідували чеську школу. У тих випадках, коли діти все ж були зараховані до місцевих шкіл за кордоном, респонденти описували адміністративну процедуру як цілком реальну. Респондентка, яка переїхала до Іспанії, повідомила, що під час зарахування її дітей *«не було жодних проблем».*

Для деяких домогосподарств біженців підтримання української онлайн-освіти вимагало ресурсів, які не були легкодоступними: одна респондентка з Польщі розповіла,

респондент повідомив, що *«наразі працюють лише два магазини, більше нічого. Усе інше закрито й перенесено до Сум»*, а також про те, що інтернет і мобільний зв'язок були відключені протягом двох місяців. У Білопільлі одна респондентка описала крах фінансових послуг: *«Аптеки закриваються. Магазини закриваються. З банківськими картками дуже складно — ніде зняти гроші. Банки не працюють уже рік»*, що змушує її їздити поїздом до Сум, щоб скористатися послугами.

У Ворожбі респондент зазначив, що місцеве поштове відділення закрилося через небезпечну ситуацію: *«Воно закривається, бо безпекова ситуація погіршилася і доставки немає... поштові машини не можуть дістатися до Ворожби, бо потрапляють під обстріл».* Інша респондентка з Очкино зазначила, що після повернення повністю зникли основні послуги, зокрема медична допомога та послуги сільської ради. За відсутності діючих інституцій мешканці Очкино покладаються на неформальні громадські мережі для базової координації та безпеки, зокрема на усні попередження та новини про гуманітарні поставки, які передаються між сусідами: *«Щоразу, коли хтось з'являється, про це одразу поширюється інформація. Усна передача інформації працює».*

Респонденти не обов'язково поверталися тому, що послуги були доступнішими у їхньому звичному місці проживання; у деяких випадках вони поверталися в райони, де доступність послуг була значно обмеженою, ніж у місцях переміщення. Однак обізнаність щодо місцевих інституцій, процедур та неформальних мереж підтримки часто полегшувала подолання цих обмежень, навіть якщо це не компенсувало існуючих прогалин у наданні послуг.

що її син навчався *«онлайн на своєму телефоні»*, оскільки в домогосподарстві не було ноутбука. Інша респондентка, яка переїхала до Італії, описала труднощі у забезпеченні дистанційного навчання своїх дітей у одній квартирі, де проживали троє дорослих і семеро дітей.

Респонденти, які перемістилися в межах України, повідомляють про різний досвід забезпечення безперервності навчання. Одна респондентка, яка переселилася до Івано-Франківська, залишила своїх дітей різного віку на дистанційному навчанні в їхній сумській школі, замість того, щоб переводити їх до іншої, при цьому чітко зазначивши перешкоду для зарахування своєї наймолодшої дитини до дитячого садка: *«Що стосується державних дитячих садків, то їх не так багато... і туди важче потрапити».* Натомість респондентка, яка переїхала до Черкаської області, описала більш стабільний досвід: її донька відвідує школу з повним навчальним днем, і *«жодних проблем... діти спілкуються, ходять на прогулянки, граються, користуються бібліотекою та їдальнею».*

Для деяких респондентів зі статусом ВПО адміністративні правила, що регулюють надання пільг, створили прямий зв'язок між освітою та рішенням про повернення. Респондентка, яка

переїхала до Дніпропетровської області, розповіла, що їй там відмовили у наданні статусу ВПО саме тому, що її діти продовжували навчатися онлайн у школі в Сумській області, що змусило її обирати між соціальними виплатами та безперервністю навчання: «Мені сказали, що на даний момент це заборонено законом: або діти навчаються у Дніпропетровській області, або вони не отримують статус ВПО... Ми повернулися до Сум, подали тут повторну заяву, і нарешті нам погодилися виплачувати допомогу».

Для кількох респондентів перспектива відновлення очного навчання стала вирішальним чинником, що стимулював повернутися. Один респондент прямо зазначив: «Це також спонукало нас повернутися, щоб моя дитина могла відвідувати школу очно, а не навчатися дистанційно». Ця перевага відображала загальне незадоволення респондентів обмеженнями онлайн-навчання, яке дехто пов'язував із зменшенням взаємодії з однолітками. Одна респондентка, розмірковуючи про навчання свого сина під час переміщення, зауважила, що «дистанційне спілкування не дає такого позитивного ефекту... люди спілкуються безпосередньо, діти між собою — вони краще розвиваються», тоді як інша зазначила, що соціалізація її дітей «не зовсім така, як має бути» через відсутність очного навчання.

Очікування щодо покращення освіти та соціалізації не завжди повністю виправдовувалися після повернення. Тривала нестабільність та обмежена доступність належних укріплень означали, що багато дітей у місті Суми продовжували частково або повністю покладатися на онлайн-навчання. Одна респондентка пояснила: «У Сумах учні... збиралися в підвалах раз на тиждень; решту часу вони проводили за онлайн-навчанням». Кілька респондентів у місті Суми описали можливості повноцінного очного навчання як вкрай обмежені: «Шкіл, які проводять очне навчання, дуже мало. Якщо й проводять, то лише раз на тиждень, раз на місяць або два-три рази на тиждень». Один респондент зазначив, що «у нашому місті такі заклади можна перерахувати на пальцях, мабуть, однієї руки».

Як конкретну незадоволену потребу також було названо відсутність належних укріплень у школах та дитячих садках. Один респондент пояснив, що хоча в Сумах є «велика кількість дошкільних закладів», багато з них «не мають достатніх коштів для швидкого будівництва великих бомбосховищ», закликаючи надати підтримку, щоб допомогти дитячим садкам і школам забезпечити дітям безпечні, належним чином обладнані приміщення. Обмежений доступ до очного навчання на повний день також вплинув на матеріальне становище домогосподарств. Там, де діти навчалися дистанційно або лише протягом коротких періодів, батьки могли стикатися з труднощами для повернення на роботу, оскільки їм доводилося наглядати за ними протягом дня.

У тих випадках, коли респондентам вдавалося знайти рідкісну школу, обладнану бомбосховищем і таку, що пропонує повну денну навчальну програму, це описували як фактор, що стабілізує ситуацію в родині.

Одна респондентка пояснила, що коли її діти відвідували очні заняття з 8:30 до 15:00, перебуваючи в безпеці в бомбосховищі та отримуючи харчування, вона відчувала достатню впевненість у їхній безпеці, щоб самій повернутися на повну зайнятість.

Вища освіта

Для домогосподарств, у складі яких є люди університетського віку, освіта є окремим і, в деяких випадках, вирішальним чинником, що стимулює повернення. Одна респондентка з Білопілья розповіла, що переїхала саме для того, щоб її син міг вступити до державного університету після того, як він відмовився продовжувати навчання за кордоном: «Мій син не хотів ходити до польської школи. Він сказав, що не залишиться і поїде в Україну. Зараз він вступив до Сумського державного університету». Згодом вона разом із сином переїхала до Сум і зараз орендує там квартиру саме для цього.

Фінансові міркування, зокрема наявність державних («бюджетних») місць та стипендій в університетах, підкріпили цю перевагу здобуття вищої освіти в Україні. Респондентка з Сум пояснила, що спеціальність її сина фактично вимагала повернення додому, оскільки варіанти за кордоном були недоступними за ціною: «Мій син вивчає гуманітарні науки, тому технічні університети йому не підходили. Платна освіта там коштує дорого... мій син вступив до університету в нашому рідному місті».

Молодий респондент-чоловік, який повернувся з Польщі, також розповів про те, як його прийняли до державного університету:

«Тоді я тільки закінчив школу, і було літо. Я готувався до іспитів... Я повернувся до Сум і склав там [Національний мультипредметний тест]... Я вступив до університету, де мене зарахували на державне місце і призначили стипендію. І це, власне, також стало значним поповненням сімейного бюджету».

У сферах охорони здоров'я, освіти, соціальних та загальних адміністративних послуг респонденти послідовно вказували на доступ до знайомих установ як головну причину повернення, відмежовуючи це від систем, з якими вони стикалися під час переміщення, і які часто викликали недовіру або були складними для орієнтування.

Водночас ця перевага щодо послуг на батьківщині співіснує зі значними прогалинами у наданні послуг після повернення, такими як нестача шкіл із укріпленнями та переповнені лікарні, що працюють під загрозою. Ця невідповідність особливо помітна для мешканців, які повернулися до сільських населених пунктів, де аптеки, банки, вторинна медична допомога та очне навчання взагалі припинили функціонувати, на відміну від порівняно стабільнішої, хоча й досі складної ситуації в самому місті Суми.

Особисті та соціальні чинники повернення

Окрім матеріальних міркувань, респонденти неодноразово згадували низку особистих, міжособистісних та емоційних чинників, які впливали на їхні рішення виїхати, залишитися або повернутися до Сумської області.

Розділення сім'ї

Розділення родини було однією з найпоширеніших причин труднощів під час переміщення, причому домогосподарства респондентів часто розкидалися по різних місцях з різних причин. Загалом розлуку з родиною розглядали як досвід, що спричиняв труднощі під час переміщення, так і як чинник, що стимулював повернення. У кількох випадках серед опитаних останній чинник був тісно пов'язаний із працевлаштуванням, обов'язками з догляду та небажанням родичів виїжджати.

Зазвичай чоловіки призовного віку залишалися вдома через обмеження на перетин кордону та страх перед мобілізацією. Деякі репатріанти з-за кордону прямо вказали на возз'єднання з партнером як на важливий чинник: «Мене спонукало те, що мій чоловік все ще був тут. Я навіть не розглядала варіант життя за кордоном без нього. Я їхала до свого чоловіка, я їхала додому... йшлося про возз'єднання з моєю родиною. Ніхто з нас не бачив цього інакше». Одна респондентка з Перемоги повернулася з Вінниці до Сум, щоб бути разом зі своїм партнером і одружитись, назвавши свої стосунки головним джерелом підтримки, якої їй бракувало під час переміщення.

Економічна необхідність також роз'єднувала домогосподарства: один із партнерів залишався, щоб зберегти роботу чи продовжити сімейний бізнес, тоді як решта родини переїжджала. Одна респондентка пояснила, що її чоловік, фермер, чий весь заробіток пов'язаний із фермою в Сумській області, не міг супроводжувати її: «Мій чоловік живе частково в селі, бо він фермер, і вся його ферма знаходиться в селі в Сумській області... Ми поїхали з дитиною, бо мій чоловік не може переїжджати». Інша респондентка описала подібну ситуацію під час першої евакуації, коли її чоловік залишився в місті, щоб продовжувати працювати, а вона з дітьми тимчасово переїхала на сімейну дачу: «Мій чоловік залишився в місті Суми, він працював у лікарні». Для деяких домогосподарств ця розлука згодом вирішилася саме тоді, коли економічне становище партнера, що залишився вдома, стабілізувалося: одна респондентка пояснила, що повернулася до міста лише тоді, коли її «чоловік почав відновлювати свій бізнес», відбудувавши невеликі теплиці на сімейній землі.

Ще одним варіантом такої ситуації була розлука зі старшими родичами або родичами з інвалідністю чи обмеженою мобільністю, які не могли або відмовилися евакуюватися. Одна респондентка розповіла, що залишила в Білопільлі свою матір і свекруху, обидві з яких мали інвалідність, оскільки вони категорично відмовлялися виїжджати. Рішення іншої респондентки повернутися ближче до рідного населеного пункту було зумовлене тим, що її літня бабуся відмовилася покинути селище, яке стало небезпечним.

Для деяких респондентів психологічний дискомфорт від розлуки з членами сім'ї став явною причиною повернення: «Бути в безпеці, тоді як моя родина тут у небезпеці, — це також якось постійно мене пригнічувало» (респондентка з Сум, переміщена до Чехії). Респондентка з Токарів розповіла, що при прийнятті рішення про повернення туга за родиною переважила безпекові міркування: «Я краще буду тут, у цій [небезпечній] ситуації, ніж далеко, без свого дому, без близької людини та без своєї родини».

Прив'язаність

Поряд із возз'єднанням із родиною респонденти описували виразне почуття прив'язаності та приналежності до свого рідного населеного пункту. Примітно, що більшість респондентів (22 з 29) прожила у своєму рідному населеному пункті більшу частину або все своє життя, або мала міцні родинні зв'язки з цією місцевістю, наприклад, їхня дитина народилася там.

Почуття прив'язаності були особливо явними у респондентів, які народилися в тих населених пунктах, до яких вони повернулися. Один респондент, який повернувся до Очкино попри серйозні побоювання щодо безпеки та відсутність діючої інфраструктури в селі, називає себе «патріотом» свого села: «Мені 65 років. З них 60 років я прожив у селі Очкино... Так, я там народився. Там поховані мій батько, мати та дідусь». Інші респонденти, описуючи свої рідні населені пункти, використовували вирази, що відображали глибоку прив'язаність: «Для нас це наша гавань, де ми живемо, наше улюблене Краснопілля».

Для деяких респондентів відчуття приналежності виходило за межі місця походження й охоплювало місця, які з часом стали для них рідними. Одна респондентка, яка прожила у своїй громаді понад десять років, хоча й не народилася там, пояснила: «Усі вже вважали мене місцевою, і я теж так почувалася. Це стало для мене ніби моїм рідним селом». Інша респондентка, родом із Полтавської області, описала подібний процес, завдяки якому Суми поступово стали її домом.

У деяких випадках прив'язаність поширювалася на конкретну соціальну роль або функцію в громаді. Одна респондентка з Токарів, яка до переселення керувала місцевим хором, назвала відновлення цієї ролі одним із чинників свого повернення. Про подібну ситуацію розповіла респондентка з Могриці, яка до переміщення організовувала культурні заходи у своїй громаді та відновила їх після повернення: «Нам не було де збиратися з жінками, щоб організовувати концерти. Тепер ми це робимо». Для цих респондентів повернення дало змогу відновити соціальні ролі, які сприяли їхньому почуттю ідентичності та приналежності до громади.

Будівництво будинку або його довгострокове володіння виявилось ще одним часто згадуваним аспектом прив'язаності. Кілька респондентів розповіли, що будували свої будинки власноруч, часто протягом тривалого часу: «Ми побудували цей будинок для себе, для наших дітей, для наших онуків». Деякі респонденти описували свій будинок у виразно ніжних тонах: *«Цей будинок побудовано з вкладом усього мого життя — моєї душі та мого серця, у кожному цеглину, у кожну доріжку, яку я проклав власноруч»*. Постійне утримання та благоустрій будинку також згадувалися як свідчення цієї прив'язаності.

Інші респонденти описували придбання будинку як результат наполегливих зусиль. Один респондент із Сум пояснив, що купівля квартири була довгостроковою сімейною ціллю і стала важливим чинником у рішенні повернутися до Сум: *«У нас є власна квартира. Ми купили її самі, заощаджували на неї та працювали, щоб досягти своєї мети. І до війни, і зараз ми продовжуємо жити у власному домі»*. Респондент із Рябини описав більш поступовий процес придбання, перехід від колективної до приватної власності з плином часу: *«Колективне господарство передало нам її, а потім, з роками, ми викупили її, і вона стала нашою»*. У кількох випадках будинки були отримані шляхом прямої спадщини і мали для родини цінність, що передавалася з покоління в покоління.

Вплив сприйняття безпекових загроз

Безпекові ризики залишалися важливим фактором протягом усього процесу прийняття рішень. Результати цього дослідження свідчать, що повернення до прифронтових районів не завжди відбувалося на тлі поліпшення безпекової ситуації.

Деякі респонденти (3 з 29) прямо зазначили, що безпекова ситуація не покращилася, а переважна більшість (26 з 29) повідомила про постійні загрози від артилерійських та авіаційних обстрілів після повернення. Це контрастує з результатами MSNA 2024 та 2025 років, у яких відповідно 49%¹³ та 42%¹⁴ опитаних людей, що повернулися, зазначили, що покращення безпекової ситуації сприяло їхньому рішенню повернутися.

Характер та гострота ризиків, з якими доводилося стикатися після повернення, значно відрізнялися залежно від місцевості. У Білопільці респонденти вказували на переважаючу загрозу у вигляді FPV-дронів, націлених на рухомі об'єкти. Загроза дронів змінила характер повсякденного життя, змушуючи мешканців якомога рідше виходити з дому, обережно переміщатися між укриттями, уникати відкритої місцевості та обмежувати пересування періодами, які вважалися менш ризикованими.

«Зараз ми ходимо від дерева до дерева в Білопільці, бігаємо. Біжимо до магазину, слава Богу, магазин недалеко. Біжимо — запаслися — біжимо додому... [дрони] просто слідують за нами, вони просто не дають нам жити спокійно».

— Респондент із Білопільця
(був внутрішньо переміщеним)

Прив'язаність до землі згадувалася як ще одна форма укоріненості, особливо серед респондентів, які продовжували вирощувати сільськогосподарські культури або доглядати за тваринами. Ця тенденція була найвиразнішою серед респондентів, які повідомляли про періодичні поїздки між своїм рідним населеним пунктом та другим місцем проживання, а не про постійне повернення. Двоє респондентів з Очкино — населеного пункту з вкрай занедбаною інфраструктурою та реальними безпековими загрозами — розповіли, що продовжують їздити туди саме для того, щоб доглядати за землею та худобою.

Ці розповіді свідчать, що особисті чинники були тісно пов'язані з матеріальними та економічними міркуваннями. Наприклад, прив'язаність до власноруч побудованого або давно утримуваного будинку рідко описувалася суто в сентиментальних термінах: респонденти, які володіли нерухомістю в Сумській області, часто згадували про економічне навантаження, пов'язане з орендою житла під час вимушеного переселення, водночас описуючи цю саму нерухомість як об'єкт особистих інвестицій та почуттів. Земля, аналогічно, виконує функцію як джерела емоційної стабільності, так і практичного засобу існування: респонденти обробляють городи як для компенсації витрат на проживання, так і, як деякі прямо зазначали, для збереження «почуття приналежності» до місця, в якому вони інакше не могли б жити постійно.

Фото 2: Пошкоджена багатопверхівка у Сумській обл.

У Краснополлі та Кіндратівці переважали загрози, пов'язані з артилерійськими обстрілами, авіаобстрілами та замінуванням території. Деякі респонденти повідомляли про обмеження пересування, спричинені як прямими заборонами на пересування, так і суб'єктивною оцінкою ризиків. Наприклад, одна респондентка з Кіндратівки зазначила, що її чоловік не повернувся до їхнього рідного села, оскільки дрони почали атакувати автомобілі.

Незважаючи на складні умови, значна частина респондентів (13 із 29) відзначила процес психологічної адаптації до постійної загрози. Ця адаптація давала їм змогу продовжувати виконувати необхідні повсякденні справи, але це не означало, що вони почувалися в безпеці або що психологічне навантаження зникло.

Безпеківі інциденти також опосередковано впливали на респондентів через перебої у наданні послуг та порушення роботи інфраструктури: обстріл електропідстанцій призводив до тривалих відключень електроенергії та припинення роботи установ.

У рамках моделі чинників, що спонукають залишити місце переміщення, та чинників, що стимулюють повернення, небезпечна ситуація у Сумській області була важливим фактором, що стримував повернення. Однак для багатьох респондентів переважали чинники, що спонукають залишити місце переміщення: погіршення матеріального становища, неналежні житлові умови та особисті обставини.

Динаміка повернення ще більше ускладнювалася розбіжностями у сприйнятті ризику та толерантності до нього серед членів домогосподарств. У кількох випадках (8 із 29) члени одного домогосподарства приймали різні рішення щодо переміщення: одні поверталися, а інші залишалися у місцях переміщення. Ці розбіжності часто пов'язувалися з віком, статтю та міркуваннями щодо засобів до існування, що відображало глибоко індивідуальний характер оцінки ризиків навіть у межах однієї сім'ї.

«Мій чоловік повернувся першим. Я залишилася з дітьми ще на деякий час — я ще не була готова».

*— Респондентка із Білопілья
(була внутрішньо переміщена)*

Періодичні повернення — це модель повторюваних, непостійних переміщень між населеним пунктом постійного проживання та іншим населеним пунктом у межах регіону, причому особа чи домогосподарство не переселяється остаточно ні в одне, ні в інше місце. У цьому дослідженні чотири респонденти здійснювали циклічні переміщення такого типу. Усі четверо були людьми похилого віку, які мали давні зв'язки зі своїми сільськими населеними пунктами, і в кожному випадку основною метою поїздки були сільськогосподарські потреби, такі як догляд за городами, утримання худоби та запобігання псуванню майна. Двоє респондентів зазначили, що покладаються на ці сільськогосподарські види діяльності для забезпечення свого життя в інших населених пунктах. Частота таких візитів коливалася від одного-двох разів на тиждень до сезонних перебувань тривалістю кілька місяців.

Після повернення: постійні виклики та незадоволені потреби

Хоча низка факторів спонукала людей повернутися до Сумської області, багато хто з них і після повернення продовжував стикатися зі значними труднощами. Незважаючи на відмінності в особистих обставинах, серед респондентів простежувалися кілька спільних тем, що вказували на системні прогалини в побутових умовах та системі підтримки. Ці проблеми зосереджувалися навколо п'яти взаємопов'язаних сфер: пошкодження житла та доступ до компенсації; перебої в роботі комунальних служб та енергопостачанні; фінансова та гуманітарна допомога; психосоціальне благополуччя; а також потреби дітей у сфері освіти та соціалізації.

Пошкодження житла та право на компенсацію

Пошкодження житла стали однією з найнагальніших і найпоширеніших проблем, про які повідомляли люди, що повернулися. Деякі респонденти (5 з 29) описали пошкодження своїх будинків як невирішену проблему — від незначних конструктивних пошкоджень, що потребують термінового ремонту, до повного руйнування.

У кількох випадках саме пошкодження не було головною перешкодою: респонденти описували значні перешкоди в доступі до державної системи компенсацій та сертифікації, зокрема пов'язані з вимогами щодо документації та обсягом збитків, що визнаються для компенсації.¹⁵ Одна респондентка з Миропілья, чий будинок було зруйновано, розповіла, що не змогла претендувати на жодну допомогу, оскільки нерухомість не була офіційно приватизована на її ім'я. Це свідчить про те, що чинна система компенсацій може виключати домогосподарства через адміністративні

перешкоди, пов'язані з документацією. Інший респондент із Білопілья, у якого було пошкоджено вікна та дах, розповів, що взагалі відмовився від цієї процедури через побоювання, що до завершення ремонту може статися повторне пошкодження: *«Ми ще не подавали заявку, бо будинок не повністю зруйнований. Але який сенс встановлювати там вікна чи ремонтувати дах? Ми самі все відремонтували, і на тому все».*

Перебої комунальних послуг та електропостачання

Окрім проблем, пов'язаних із руйнуваннями, ще однією серйозною проблемою після повернення стали перебої в роботі основних комунальних служб, що вплинули на доступ до газу, електроенергії та води.

Про перебої в роботі комунальних служб повідомляли респонденти як із сільської місцевості, так і з міст, але

найгостріше ця проблема відчувалася в сільських громадах. Деякі респонденти зазначали відсутність централізованого газопостачання та необхідність використовувати дрова як основне джерело опалення.

Наявність та доступ до дров за прийнятною ціною були поширеною сезонною проблемою, яку ускладнювали безпекові обмеження щодо доставки до найбільш вразливих населених пунктів.

«Було б непогано, якби хтось допоміг із дровами. З огляду на безпекову ситуацію, не всі можуть приїхати — щоб волонтери привезли дрова та все таке».

— Респондент із Краснопілля
(був внутрішньо переміщеним)

Відключення електроенергії описували як додаткову проблему, що порушувала водопостачання, яке залежить від електричних насосів, та позбавляла можливості опалення в квартирах, що використовують електричні котли. Кілька респондентів (8/29) назвали доступ до зовнішніх акумуляторів, станцій EcoFlow та портативних генераторів пріоритетною потребою. Один респондент із Сум пояснив цю структурну прогалину: *«Не кожна сім'я має можливість забезпечити себе генератором — адже ми живемо в квартирі — але нам потрібне хоча б щось, що забезпечило б трохи більше світла та доступ до інтернету, щоб діти могли продовжувати навчання».*

Кілька респондентів підкреслили взаємозалежність цих збоїв у роботі комунальних служб, зазначивши, що взимку одночасні перебої з електропостачанням, газопостачанням та водопостачанням створювали умови, з якими було важко впоратися, особливо для домогосподарств з маленькими дітьми або людьми похилого віку.

Фінансова та гуманітарна допомога

Деякі респонденти (7 з 29) повідомили, що отримували гуманітарну допомогу під час переміщення, загалом описуючи її як цінну, але іноді нерівномірну форму підтримки. Ця допомога дозволила деяким домогосподарствам задовольнити нагальні потреби в їжі, засобах гігієни та інших предметах першої необхідності на перших етапах переміщення, особливо в тих випадках, коли заощадження були обмеженими або домогосподарства втратили доступ до стабільного доходу. Однак респонденти також описували цю підтримку як обмежену в часі та недостатню для вирішення більш значних фінансових проблем, пов'язаних з орендою житла, комунальними послугами, доглядом за дітьми та втратою роботи. Деякі респонденти висловлювали незручність щодо отримання допомоги, яку, на їхню думку, слід було б надати іншим людям. Одна респондентка, яка знайшла роботу під час перебування в Італії, пояснила, що попросила перенаправити гуманітарну допомогу людям із більшими потребами, коли її домогосподарство змогло покрити свої базові витрати. Гуманітарна допомога відіграла важливу роль

у пом'якшенні нагальних труднощів, але рідко давала змогу домогосподарствам стабілізувати своє становище з часом. Тому потреби людей, які повернулися, виходили за межі допомоги в натуральній формі й охоплювали передбачувану та гнучку фінансову підтримку, особливо для домогосподарств, які стикалися з необхідністю ремонту житла, високими витратами на комунальні послуги, боргами, накопиченими під час переміщення, або відсутністю стабільної роботи.

Після повернення підтримка з боку громади та благодійних організацій продовжувала відігравати важливу роль для деяких респондентів, особливо тих, хто не мав статусу ВПО, або для тих, чиї виплати ВПО були припинені. Одна респондентка з Ворожби розповіла, що відмовилася від статусу ВПО після повернення саме для того, щоб зберегти доступ до неформальної допомоги від громади: *«Коли я повернулася до Ворожби, я відмовилася від цього статусу. Так я принаймні можу отримувати деякі продовольчі набори від благодійних організацій».* Це ілюструє, як деякі люди, що повернулися, орієнтувалися у фрагментованому середовищі підтримки, в якому офіційний статус, державні виплати та доступ до місцевої благодійної допомоги не завжди збігалися. Невелика кількість респондентів також безпосередньо назвала продовольчі набори, ліки та гігієнічні набори пріоритетними формами допомоги після повернення.

Інші респонденти наголошували на потребі в додатковій фінансовій підтримці після повернення (6 з 29). Вони згадували як загальне фінансове навантаження після переміщення та повернення, так і прогалини в державних механізмах компенсації. У кількох випадках гуманітарна грошова допомога непрямо позиціонувалася як заміна недоступної або недостатньої офіційної підтримки, зокрема компенсації за пошкоджене житло та перерваних виплат для ВПО. Для респондентів, які переїхали до іншого населеного пункту в межах 30-кілометрової зони, постійною темою була недостатність виплат для ВПО порівняно з фактичними витратами на проживання. Це було особливо помітно серед респондентів, які повернулися до міста Суми з-за кордону, де витрати на оренду житла та комунальні послуги часто вичерпували заощадження домогосподарств під час переміщення. Як пояснив один із респондентів: *«Навіть фінансова допомога, мабуть, була б кориснішою — щоб оплатити оренду чи щось подібне. Адже держава то відбирає виплати для ВПО, то знову їх надає, і якщо порівняти це з тим, скільки коштує оренда квартири, то цих виплат для ВПО аж ніяк не вистачає».*

Психосоціальне благополуччя

Значна частина респондентів повідомляла про психологічний стрес (7 із 29 — прямо, хоча загальні дані свідчать про те, що це явище є набагато поширенішим), який варіювався від глибокого горя та втрати близьких до постійної тривоги, соціальної ізоляції та загального відчуття невизначеності щодо майбутнього. Хронічний стрес, тривога та емоційне виснаження були спричинені постійною непевністю, жалем, економічним тиском та

сукупним тягарем переміщення і описувалися у різних формах переважною більшістю респондентів (26 з 29). Зокрема, люди, які живуть самотійно, та вдови й вдівці повідомляли про виражене почуття ізоляції (16 з 29), повернувшись до громад, де сусіди не повернулися, а соціальні мережі розпалися.

Серед людей похилого віку та респондентів, які живуть самотійно, багато повідомлень стосувалися втрати та соціальної ізоляції. Одна респондентка з Могриці, яка втратила чоловіка на початку повномасштабного вторгнення, описала тривалий період апатії: «Коли почалася війна, мій чоловік помер. Я залишилася сама. Мені було дуже важко: мені не хотілося нічого робити, я не хотіла нікуди йти».

«Я не можу перебувати в квартирі — мені здається, ніби я зачинений між чотирма стінами, і мене починає охоплювати якась клаустрофобія».

– Респондент із Краснопілля
(був внутрішньо переміщений)

Потреби дітей у освіті та соціалізації

Кілька респондентів (4 з 29) вказали на незадоволені потреби, пов'язані з освітою, розвиваючими заходами та соціалізацією дітей, що відрізняються від доступу до шкільної освіти. Окрім навчання виключно в онлайн-форматі та нестачі шкіл, обладнаних укриттями, респонденти вказали на відсутність безпечних місць та організованих позашкільних заходів, що, на думку деяких, мало відчутний вплив на психологічний стан їхніх дітей.

Один респондент із Сум назвав догляд за дітьми влітку гострою незадоволеною потребою: відсутність безпечних приміщень із укриттями та забезпеченням харчуванням під час шкільних канікул створювала значне навантаження на домогосподарства з двома працюючими батьками, які не мають родичів поблизу.

Забезпечення потреб після повернення: пріоритети у наданні підтримки

Серйозні проблеми, з якими стикаються після повернення, безпосередньо зумовлюють гострі гуманітарні потреби. Для задоволення цих потреб необхідно розуміти не лише чого бракує людям, що повернулися, а й те, чим їхня вразливість може відрізнитися від вразливості тих, хто не був переміщеним.

Багато людей, які повернулися, повідомили, що після повернення отримували обмежену гуманітарну допомогу, а значна частина зазначила, що те, що було доступно, було недостатнім для задоволення їхніх потреб або було важкодоступним через безпекову ситуацію. Контрольно-пропускні пункти, обмеження пересування та призупинення деяких гуманітарних операцій у районах підвищеного ризику призвели до того, що певні громади залишалися здебільшого без офіційної допомоги. Крім того, деякі респонденти не знали про наявні програми, тоді як інші стикалися з адміністративними перешкодами при доступі до них. Обмеження доступу до допомоги можуть також відображати існуючі критерії відбору гуманітарних організацій, які не передбачають надання категорійної допомоги людям, що повернулися.

«Будь-які проекти, спрямовані на розвиток та соціалізацію дітей, будуть корисними для нашого міста, оскільки дітям цього не вистачає, адже вони перебувають у стані постійного стресу. А якби з'явилася можливість відвезти їх кудись на відпочинок, це, звісно, теж було б дуже добре».

– Респондент із Сум
(був внутрішньо переміщений)

Інший респондент із Бездрика описав ту саму прогалину з точки зору фізичної інфраструктури, необхідної для безпечної соціалізації та розвитку: потреба у громадських приміщеннях, де діти могли б зустрічатися, відвідувати гуртки та спілкуватися з однолітками в безпечних умовах.

Різні рівні вразливості людей, які повернулися

Респонденти висловили неоднозначні думки щодо того, чи відрізняються їхні потреби від потреб жителів, які залишилися у своїх громадах. Деякі наголошували, що обидві групи стикаються з однаковими базовими умовами, зокрема зі схожими фінансовими труднощами, перебоями у роботі комунальних послуг та безпековими ризиками. Інші ж вказували на суттєві відмінності, через які ті, хто повернувся, опинилися в більш скрутному становищі, ніж ті, хто залишився: це пов'язано з необхідністю ремонту пошкодженого житла, відновлення соціальних та трудових зв'язків, а також подолання фінансових наслідків періоду переміщення, зокрема вичерпання заощаджень та накопичених боргів.

Окремо кілька респондентів відзначили соціальну напругу між тими, хто виїхав, і тими, хто залишився: останні іноді вважали від'їзд невинуватим, що створювало додатковий психологічний дискомфорт для тих, хто повернувся.

3-поміж респондентів фінансову допомогу згадувала більшість опитаних (19 з 29). Потреба у готівці в таких місцях, як Білопілля, мала суто практичний характер і була пов'язана з непрацюючою банківською інфраструктурою, а не лише з рівнем доходів.

Допомога у підготовці до зими (8 з 29) згадувалася як пріоритетна потреба, зокрема щодо твердого палива для опалення та резервних електроприладів, з огляду на відсутність газопостачання та часті відключення електроенергії. Ще однією часто згадуваною потребою був ремонт житла та інфраструктури, що охоплював заміну вікон і даху, відновлення системи опалення та доступ до генераторів.

літніх людей, які повернулися та страждають на хронічні захворювання. Кілька опікунів визначили підтримку освіти, зокрема відновлення шкіл, забезпечення навчальними матеріалами та транспортом для дітей, як пріоритетну потребу.

що рішення про переселення не можна ухвалювати виключно з безпекових міркувань, оскільки члени родини не можуть або не хочуть переїжджати. І навпаки, інші назвали безпеку та добробут своїх дітей головним чинником, який зрештою може змусити їх переїхати.

Значна частина респондентів висловила тверде бажання залишитися в Україні, навіть якщо їм доведеться знову переміститися. Хоча деякі опитані були готові переїхати в інше місце в межах країни, багато хто категорично відкидав можливість повторного переміщення за кордон. Респонденти, які раніше були біженцями, часто згадували про складні переживання, пов'язані з соціальною інтеграцією, працевлаштуванням, мовними бар'єрами або розлукою з членами сім'ї, що залишилися в Україні. Кілька репатріантів, які були біженцями, зазначили, що спочатку розглянуть інше місце проживання в межах України, перш ніж знову замислюватися про переїзд за кордон.

Зрештою, кілька респондентів (5 із 29) висловили категоричну рішучість залишитися, незважаючи на постійну небезпеку. Це було особливо помітно серед респондентів старшого віку та тих, хто пережив кілька хвилин переміщення та повернення. У вибірці часто зустрічалися згадки про патріотизм, прив'язаність до рідного дому, втому від постійних переїздів та прагнення відновити громади.

Отримані дані свідчать про те, що респонденти, які повернулися в небезпечні райони, загалом дуже рішуче налаштовані залишитися, але ця рішучість часто залежить від відносно стабільної безпекової ситуації та наявності житла й інфраструктури. З огляду на те, наскільки фінансові та особисті фактори, як видається, визначають повернення незалежно від безпекових умов, стабільна група людей, які повернулися на прифронтові території, може залишатися структурною особливістю реагування на кризу, а майбутні заходи з евакуації можуть зіткнутися з більшим опором серед домогосподарств, які вже понесли витрати, пов'язані з попередніми переміщеннями.

«Тільки у разі наступу — інакше ми це перетерпимо. Якщо почнеться наступ, то нам доведеться виїхати, так само, як виїхали мешканці сусідніх сіл, розташованих поблизу російського кордону».

Ще одним важливим фактором були обов'язки з догляду та склад домогосподарства. Кілька респондентів пояснили,

Висновок

Це якісне дослідження чинників повернення до небезпечних районів у Сумській області продемонструвало всю складність повернення до регіону на лінії фронту. Для більшості респондентів високі витрати на оренду житла, фінансовий тиск та складні умови життя змушували багатьох ВПО та біженців залишати **місця свого переміщення**, тоді як особисті чинники, наявність власного майна, можливості працевлаштування, звичні постачальники послуг та налагоджені соціальні та громадські зв'язки сприяли поверненню. Оскільки поліпшення безпекової ситуації згадувалося як причина повернення лише зрідка (4 з 29), дослідження підкреслило, що рішення про повернення до небезпечних прифронтових територій зрештою зводиться до складного компромісу між фізичною безпекою та економічним і психосоціальним благополуччям.

Важливо, що результати цього дослідження поставили під сумнів уявлення про небезпечне повернення як про суто негативну чи запобіжну стратегію подолання труднощів¹⁶. Зібрані тут свідчення дають більш багатогранну картину, в якій респонденти описують повернення як зроблений в умовах обмежених можливостей, але свідомий вибір. Фінансові труднощі, неналежні житлові умови, розлука з членами сім'ї та соціальна ізоляція для більшості респондентів мали набагато більшу вагу, ніж стримуючий фактор у вигляді безпекових ризиків.

Після повернення додому домогосподарства, які повернулися, зіткнулися з новим набором викликів. Хоча багато з описаних потреб відображають довгострокові проблеми відновлення, респонденти часто формулювали їх як нагальні потреби. Запити на генератори, дрова, фінансову підтримку та безпечні місця для дітей свідчили про постійну потребу в короткостроковій допомозі для підтримання основних умов життя. Водночас труднощі з доступом до послуг та інфраструктури вказують на глибинні структурні проблеми. Загалом, отримані дані свідчать, що люди, які повернулися, стикаються з комплексними гуманітарними потребами та потребами, пов'язаними з довгостроковим відновленням, що вимагає як постійної короткострокової підтримки, так і більш стійкої допомоги у відновленні, яка, однак, обмежується рівнем безпекових ризиків у прифронтових та прикордонних населених пунктах.

Незважаючи на ці складні умови, більшість людей, які повернулися, висловлює твердий намір залишитися у своїх громадах, зазначаючи, що вони розглянуть можливість повторного виїзду лише у разі різкого погіршення безпекової ситуації або руйнування базової інфраструктури. Ці висновки свідчать, що під час евакуації, ймовірно, й надалі будуть виникати труднощі, оскільки багато домогосподарств можуть не бажати виїжджати або можуть повернутися навіть після евакуації, особливо за відсутності прийнятних умов проживання та підтримки в місцях переміщення. Крім того, це вказує на те, що в небезпечних зонах і надалі залишатимуться люди, які потребують гуманітарної допомоги.

Кінцеві примітки

- 1 Міжнародна організація з міграції (МОМ), [Звіт про повернення — Опитування загального населення](#), Раунд 23, травень 2026 року (англійською)
- 2 Міжнародна організація з міграції (МОМ), [Звіт щодо внутрішнього переміщення в Україні](#), Раунд 24, липень 2026 року (англійською)
- 3 Міжнародна організація з міграції (МОМ), [Звіт про повернення — Опитування загального населення](#), Раунд 23, травень 2026 року (англійською)
- 4 REACH Україна (2025), Бриф: [Про що свідчать дані щодо повернення ВПО на небезпечні території?](#) - грудень 2024 року (англійською)
- 5 Міжнародна організація з міграції (МОМ) [Профілі областей — Опитування загального населення](#), Раунд 23, квітень 2026 року (англійською).
- 6 Міжнародна організація з міграції (МОМ), [Звіт про повернення — Опитування загального населення](#), Раунд 23, травень 2026 року (англійською)
- 7 REACH Україна, [Частотні таблиці MSNA 2025 року — Національний рівень](#), серпень 2025 року
- 8 REACH Україна (2025), Бриф: [Про що свідчать дані щодо повернення ВПО на небезпечні території?](#) - грудень 2024 року (англійською)
- 9 Save the Children. [Чи безпечно повертатися додому? Повернення дітей до прифронтових територій України](#), 2026 рік (англійською)
- 10 УКГС ООН в Україні, [План гуманітарних потреб і реагування](#), січень 2026 року
- 11 Державна служба статистики України, [Соціальні та демографічні характеристики домогосподарств України](#) (2022 рік)
- 12 The World Bank, [Моніторинг умов життя в Україні](#), весна 2026 року
- 13 REACH Україна, [Оцінка мультисекторальних потреб на 2025 рік: огляд гуманітарних потреб в Україні](#), грудень 2025 року
- 14 REACH Україна, [Оцінка мультисекторальних потреб 2024 року: Частотні таблиці — області](#), вересень 2024 року
- 15 REACH Україна, [Компенсація за пошкоджене житло в Україні: державна та гуманітарна підтримка на шляху до відновлення](#), серпень 2026 року
- 16 REACH Україна, [Оцінка мультисекторальних потреб 2025 року: частотні таблиці — прифронтові області](#), жовтень 2025 року
- 17 УКГС ООН в Україні, [План гуманітарних потреб і реагування](#), січень 2026 року

Огляд методології

У рамках цього дослідження було застосовано якісний підхід для вивчення досвіду повернення жителів Сумської області, які тимчасово покинули небезпечну зону (визначену як територію в межах від 0 до 30 кілометрів від лінії фронту та кордону з Російською Федерацією) і згодом повернулися. Дані збиралися за допомогою напівструктурованих глибинних інтерв'ю, проведених у період з 18 червня по 1 липня 2026 року з респондентами з Білопільської (Білопіль, Перемога, Ворожба), Бездриківської (Токарі, Бездрик), Краснопільської (Краснопіль, Самоїлівка), Миропільської (Миропіль), Хотинської (Кіндратівка), Юнаківської (Могриця), Зноб-Новгородської (Очкино), Кириківської (Рябина) та Сумської (Суми, Піщане) громад. Вибір населених пунктів ґрунтувався на огляді літератури щодо тенденцій повернення, оперативної спроможності та міркувань щодо доступу місцевих партнерів.

Загалом було проведено 29 інтерв'ю. З 8 по 13 липня 2026 року було проведено повторні інтерв'ю з 10 респондентами для уточнення відповідей. Усі інтерв'ю проводилися особисто партнерською організацією REACH «Єдність і сила». Для респондентів, які проживали в безпосередній близькості від лінії фронту та кордону, інтерв'ю проводилися у порівняно безпечніших місцях, зокрема в центральних районах міст, коли респонденти виїжджали туди для відвідування ринків або отримання необхідних послуг.

Усі респонденти надали інформовану згоду перед участю та були поінформовані про мету дослідження й своє право відкликати згоду на будь-якому етапі. Дані інтерв'ю були знеособлені, надійно збережені, а доступ до них мали лише уповноважені співробітники

дослідницької команди. Аудіозаписи використовувалися виключно для транскрипції та аналізу й були видалені після завершення аналізу даних.

Учасників відбирали за допомогою цільової вибірки за сприяння організації «Єдність та сила». Важливим критерієм відбору було нещодавнє повернення (тобто протягом останніх 6 місяців), хоча до вибірки також увійшли кілька осіб, які повернулися раніше (4 з 29). Вибірка складалася з п'яти чоловіків та 24 жінок віком від 21 до 71 року. 3-поміж респондентів дев'ять проживали в містах, а 20 — у сільській місцевості. До вибірки увійшли домогосподарства, які повернулися назавжди (23 з 29), домогосподарства, що здійснювали періодичні або сезонні повернення (4 з 29), а також розділені домогосподарства, в яких повернулися лише деякі члени (2 з 29). Респонденти також відображали широкий спектр досвіду переміщення, включаючи осіб, які зберегли або втратили статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО) (13 з 29), осіб, які отримали статус біженця (8 з 29), осіб, які мали як статус ВПО, так і статус біженця (4 з 29), та осіб, які ніколи офіційно не реєструвалися як переміщені особи (4 з 29).

18 респондентів назавжди повернулися до своїх рідних населених пунктів, тоді як 7 повернулися до іншого населеного пункту в межах небезпечної зони. З цих семи 6 повернулися до Сум замість свого села, а один переїхав до іншого села в межах області. 4 респонденти здійснюють циклічні поїздки до своїх рідних населених пунктів, фактично мешкаючи між новими місцями проживання та рідними містами. Дані інтерв'ю було проаналізовано за допомогою тематичного аналізу з метою виявлення спільного досвіду, уявлень та чинників, що впливають на рішення про повернення.

Обмеження

- Отримані результати не є статистично репрезентативними і не повинні трактуватися як такі, що відображають досвід людей, які повернулися до Сумської області чи інших прифронтових районів України.
- Дані свідчать про ситуацію на момент збору інформації. Оскільки більшість повернень у вибірці відбулася у 2026 році, відповіді відображають найактуальнішу безпекову ситуацію та зміни на лінії фронту. У міру зміни безпекової ситуації умови, що впливають на рішення про переміщення та повернення, а також сприйняття респондентами рівня безпеки можуть змінюватися з часом.
- Респондентів залучали через контакти з НУО та місцевими громадами. Як наслідок, вибірка, ймовірно, включає осіб, які раніше взаємодіяли з наявними послугами та програмами допомоги або знали про їхнє існування. Тому результати дослідження можуть неповністю відображати досвід найбільш вразливих людей.
- З безпекових міркувань дослідницька команда мала змогу відвідати лише обмежену кількість населених пунктів у Сумській області. Як наслідок, не вдалося охопити людей, які повернулися та наразі проживають у населених пунктах, розташованих у безпосередній близькості від лінії фронту. Їхній досвід та мотиви повернення можуть відрізнятися від тих, що відображені в цьому дослідженні.
- З огляду на чутливий характер досвіду переміщення та повернення, деякі респонденти, можливо, не бажали детально обговорювати певні теми. Як наслідок, у результатах дослідження можуть бути недооцінені ризики, пов'язані із захистом, негативний досвід та стратегії подолання труднощів, застосовані під час переміщення або після повернення.
- Деякі респонденти, можливо, не знали про всі програми, послуги чи організації, що діють у їхніх громадах. Отже, відсутність згадок про конкретну послугу чи діяльність не слід трактувати як доказ її недоступності.

ПОДЯКИ

ЗА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ:

Nonviolent Peaceforce

acted

Center for Civilian Cooperation

Supported by:

* Цей звіт підготовлено завдяки щедрій підтримці американського народу, наданій через уряд Сполучених Штатів. Відповідальність за зміст несуть організації REACH Initiatives та «Єдність і сила», і він не обов'язково відображає точку зору уряду Сполучених Штатів.

РЕАЛІЗОВАНО У ПАРТНЕРСТВІ З:

Про Ініціативу REACH

Ініціатива REACH сприяє розробці інформаційних інструментів та продуктів, які підвищують спроможність суб'єктів гуманітарної діяльності ухвалювати рішення на основі фактичних даних у контекстах надзвичайних ситуацій, відновлення та розвитку. Методології, які використовує REACH, охоплюють збір первинних даних і глибинний аналіз, а вся діяльність здійснюється через механізми міжвідомчої координації гуманітарної допомоги. REACH – це спільна ініціатива організацій IMPACT Initiatives, ACTED і Навчального та науково-дослідного інституту – Програми ООН з використання супутникової інформації в оперативних цілях (UNITAR-UNOSAT).

Ініціатива REACH регулярно проводить дослідження прифронтових територій. За додатковою інформацією звертайтеся за адресами carla.curreli@impact-initiatives.org або yehor.pavlenko@reach-initiatives.org

This report is made possible by the generous support of the American people through the United States Government. The contents are the responsibility of REACH Initiatives and Unity and Strength (Єдність і сила) and do not necessarily reflect the views of the United States Government.

